

**BIR XONALI SONLARINI QO‘SHISHDA INTERAKTIV
TEXNOLOGIYALARDAN FOYDALANISH**

*Tuzuvchi: Normatova Gavhar
Jizzax viloyati G‘allaorol tumani 19-maktabning
II toifali boshlang‘ich sinf o‘qituvchisi*

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada «Bir xonali sonlarni qo‘shish» mavzusini o‘rgatishda interfaol metodlarning qo‘llanilishi ko‘rib chiqiladi. Maqolada interfaol metodlarning samarali usullari va ularni matematik darslarda qanday qo‘llash haqida amaliy tavsiyalar beriladi. Bu metodlar o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlab, matematik tushunchalarni o‘zlashtirishni samarali qiladi.

Kalit so‘zlar: 4k metodi interfaol metodlar, uch xonali sonlar, matematik dars, qo‘shish, o‘quvchilarning faol ishtiroki, pedagogik tavsiyalar.

Kirish

Matematika ilk bosqichda yaxshi tushuntirilmasa, keyinchalik o‘quvchiga oson bo‘lmaydi. Ayniqsa, qo‘shishda o‘nlikdan o‘tish degani nimani anglatishini bolaga tushuntirish biroz e‘tibor talab qiladi. Ba‘zida oddiy 8 bilan 5 ni qo‘shishni ko‘rsatamiz, lekin u o‘zicha o‘nmi ajratib olishni bilmaydi. Bu mavzu shunaqa — boshlab bergan bilan emas, yaxshi tushuntirilgan bilan yodda qoladi. Shuning uchun ham bu tavsiya real dars holatlaridan kelib chiqqan holda yozilgan. Har doim qaysi darsda qanday qilib o‘nlikdan o‘tishini tushuntirish muammo bo‘lib kelgan. Bunda faqat qog‘ozdagi misol emas, bolaga o‘z qo‘li bilan his qilib ko‘rish kerak bo‘ladi. Yigirma yildan beri dars berib kelayotgan o‘qituvchilar ham bu joyda to‘xtab, yana boshqatdan tushuntirganini ko‘rganman. Rostini aytsam, o‘zim ham bu mavzuni ancha vaqt ancha oddiyroq deb o‘ylaganman. Lekin keyinchalik sinovlardan o‘tgandan keyin, qo‘llanilgan usullar hamisha ishlayvermasligini ko‘rdim. Bu yerda gap faqat misolni to‘g‘ri qo‘shib chiqarish emas, balki nima uchun o‘nlikdan o‘tyapti degan fikrni o‘quvchiga yetkazishdir. Fanning o‘zi esa qiziq. Har bir son, har bir amal bolaga kichik sirdek tuyuladi. Ayrim hollarda ular hisoblashga boshqacha yondashadi, shunda o‘qituvchi ham biroz yumshoqroq yo‘l tanlaydi. O‘zbek maktablarida ko‘p yillardan beri matematika darslari o‘ziga xos usullar bilan o‘tilib kelmoqda. Har bir hududda o‘qituvchi bu mavzuga alohida yondashadi. Lekin muammo bir xil — o‘nlikdan o‘tishda chalkashib ketishadi.

Matematika fani, ayniqsa, boshlang‘ich sinflarda, o‘quvchilarning aqliy rivojlanishi uchun juda muhimdir. O‘quvchilarga hisoblash amallarini o‘rgatish orqali ularda

mantiqiy fikrlash va masalalarni hal qilish ko‘nikmalarini shakllantirish mumkin. Shu bilan birga, matematik bilimlarni chuqurlashtirish, o‘quvchilarga o‘rganilgan konseptlarni turli vaziyatlarda qo‘llay olish imkoniyatini yaratish ham dolzarbdir. «Bir xonali va ikki xonali sonlarni qo‘shish» mavzusi boshlang‘ich sinf matematika dasturining muhim qismlaridan biri bo‘lib, o‘quvchilarda sonlar bilan ishlash, hisoblashni tez va to‘g‘ri amalga oshirish qobiliyatini rivojlantirishga xizmat qiladi. Bu mavzu nafaqat arifmetik amallarni o‘rgatishda, balki o‘quvchilarning matematik tushunchalarini rivojlantirishda ham muhim ahamiyatga ega. Darslarda o‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlash, mavzuni yanada chuqurroq o‘zlashtirish va o‘qituvchi bilan o‘quvchilar o‘rtasidagi aloqani mustahkamlash uchun interfaol metodlar samarali vositadir. Interfaol metodlar ta‘lim jarayonini faollashtiradi, o‘quvchilarga o‘z bilimlarini sinash va qo‘llash imkonini beradi. Bu metodlar yordamida o‘quvchilarni passiv tinglovchilar sifatida emas, balki faol ishtirokchilar sifatida darsga jalb qilish mumkin. Shuningdek, interfaol metodlar o‘quvchilarga mavzu bo‘yicha fikr almashish, guruhda ishlash va mustaqil o‘ylash imkoniyatini yaratadi. Matematika fanida interfaol metodlarning qo‘llanilishi o‘quvchilarni nafaqat matematikaning asosiy tushunchalarini o‘rganishga, balki o‘quv jarayoniga qiziqish va motivatsiyani oshirishga ham yordam beradi. O‘qituvchilar uchun bu metodlar o‘quvchilarni yaxshiroq tushunish, ularning bilim darajasini aniqlash va darslarni shaxsiylashtirish imkoniyatini yaratadi. Shu bilan birga, interfaol metodlarni qo‘llashda o‘quvchilarning individual xususiyatlari, ularning bilim olish uslublari va darsda qanday vazifalarni bajarayotgani inobatga olinishi lozim. Bu usullarni o‘rganish va darslarga tatbiq etish nafaqat o‘quvchilarning muvaffaqiyatiga, balki o‘qituvchining pedagogik faoliyatining samaradorligiga ham ta‘sir qiladi.

ASOSIY QISM

Bir va ikki xonali sonlarning tuzilishi

teng.

Bir, ikki va uch xonali sonlar, o‘z navbatida, yuzlik, o‘nlik va birliklar joyida joylashgan raqamlardan iborat. Har bir xonadagi raqamlarning qiymati, ularning joylashuvi asosida belgilangan:

1. **Yuzliklar** – Uch xonali sonning birinchi raqami, sonning yuzliklar joyida joylashgan bo‘lib, bu raqam sonning yuzlar qiymatini bildiradi. Masalan, 325 sonida «3» yuzliklar xonasida turadi, bu 300 ga teng.
2. **O‘nliklar** – Ikkinchi raqam o‘nliklar joyida joylashadi va o‘nliklarning qiymatini bildiradi. Masalan, 325 sonida «2» o‘nliklar xonasida, bu 20 ga

3. **Birlıklar** – Uch xonali sonning oxirgi raqami birliklar joyida joylashadi va sonning birliklar qiymatini bildiradi. Masalan, 325 sonida «5» birliklar xonasida turadi, bu 5 ga teng.

Uch xonali sonlarni qo‘shish jarayonida har bir xonaning qiymatlari alohida qo‘shiladi va kerak bo‘lsa, qo‘shish jarayonida ko‘paytirish yoki ajratish uchun raqamlarni almashtirish mumkin. Bu sonlar tuzilishini yaxshi tushunish, o‘quvchilarga matematik amallarni to‘g‘ri va tez bajarishga yordam beradi.

Sonlarni qo‘shishning asosiy qoidalari

1. **Raqamlar bir-biriga qo‘shiladi:**

Sonlarni qo‘shish jarayonida, avvalo, birlar xonasidan boshlanadi. Har bir xonadagi raqamlar alohida qo‘shiladi va natija yoziladi.

2. **Ko‘paytirish va tashqi raqamlar:**

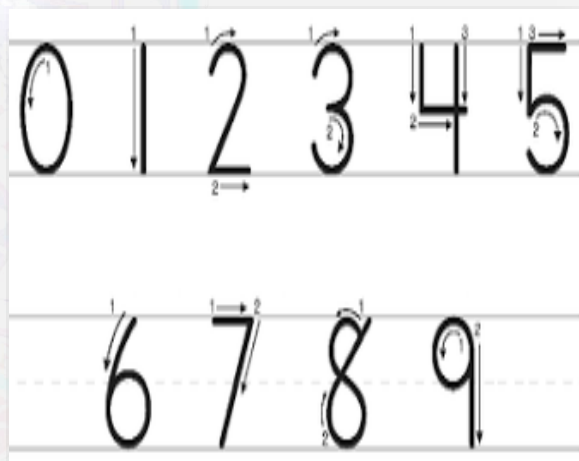
Agar qo‘shish jarayonida xonalarning yig‘indisi 10 yoki undan katta bo‘lsa, o‘sha o‘nliklar keyingi xonaga ko‘chadi (yig‘indi 10 dan katta bo‘lsa, 1 qo‘shiladi va qolgan raqam yoziladi).

3. **O‘ngdan chapga qarab qo‘shish:** Sonlarni qo‘shishda har doim o‘ngdan chapga qarab har bir xonani alohida qo‘shish kerak.

4. **Raqamlar o‘rnini almashtirish:** Sonlarni qo‘shishda raqamlar o‘rnini almashtirish va mos ravishda joylashtirish zarur. Masalan, $345 + 456$ qo‘shilganda, birlar, o‘nliklar, va yuzliklar xonalaridagi raqamlar alohida qo‘shiladi.

Interfaol metodlar ta‘lim jarayonini jonlantiradi, o‘quvchilarning faolligini oshiradi va ular bilan o‘qituvchi o‘rtasidagi o‘zaro aloqani kuchaytiradi. Ushbu metodlarning o‘quv jarayonidagi o‘rni quyidagi asosiy jihatlarda ko‘rinadi:

1. **O‘quvchilarning faol ishtirokini ta‘minlash.** Interfaol metodlar o‘quvchilarga darsda faollik ko‘rsatishga, savollarga javob berishga va fikr almashishga imkon beradi. Bu usullar o‘quvchilarning o‘z bilimlarini amalda sinab ko‘rish, guruhda ishlash va masalalarni hal qilish qobiliyatlarini oshiradi. Mavzuni o‘rganishda o‘quvchilarni passiv tinglovchilar sifatida emas, balki faol ishtirokchilarga aylantiradi.
2. **Motivatsiyani oshirish.** Interfaol metodlar o‘quvchilarda mavzuga bo‘lgan qiziqishni oshiradi. O‘quvchilar o‘rganganlarini amaliyotda qo‘llashga, turli xil muammolarni yechishga va o‘z bilimlarini rivojlantirishga qiziqishadi. Bu

metodlar orqali o'quvchilar o'zlarini mustaqil fikrlovchi shaxs sifatida ko'rishadi.

3. **O'qituvchi va o'quvchi o'rtasidagi o'zaro aloqani kuchaytirish.** Interfaol metodlar o'qituvchiga o'quvchilarni yaxshiroq tushunish imkonini beradi. O'qituvchi o'quvchilarning tushunish darajasi, qiyinchiliklari va qiziqishlarini tezda aniqlab, ularga mos yordam bera oladi. Shuningdek, o'quvchilar o'qituvchidan mustaqil bilim olishda yanada erkin bo'lishadi.
4. **O'quvchilarning jamoaviy ish ko'nikmalarini rivojlantirish.** Guruhlarda ishlash, o'zaro munosabatlarni rivojlantirish, jamoaviy qarorlar qabul qilish kabi interfaol metodlar o'quvchilarda ijtimoiy ko'nikmalarni shakllantiradi. Ular birgalikda ishlash, fikr almashish va muammolarni hamkorlikda yechishga o'rganadilar.
5. **Matematika va boshqa fanlarni chuqurroq o'rganish.** Interfaol metodlar o'quvchilarga murakkab mavzularni osonroq va qiziqarli tarzda o'rganish imkoniyatini yaratadi. Misol uchun, «Uch xonali sonlarni qo'shish» mavzusini o'rgatishda interfaol usullar yordamida o'quvchilarga misollarni hal qilishni amaliyotda ko'rsatish mumkin. Bu esa ular uchun mavzuni tez va samarali o'zlashtirishga yordam beradi.
6. **O'quvchilarning fikrini o'zlashtirish va mustahkamlash.** O'quvchilar interfaol metodlar orqali o'rganganlarini baholash, o'zlarini tekshirish va natijalarga erishish imkoniyatini topadilar. Shuningdek, dars davomida o'quvchilarning fikrini olish va ularga qayta aloqa berish, ularning bilim darajasini aniqlashda samarali bo'ladi.

Shunday qilib, interfaol metodlar o'quv jarayonida o'quvchilarning bilim olishga bo'lgan qiziqishini oshirish, ularning faol ishtirokini ta'minlash va o'qituvchining pedagogik faoliyatini samarali tashkil etish imkoniyatini beradi. Bu metodlar yordamida o'quvchilar nafaqat yangi bilimlarni o'rganadi, balki turli ijtimoiy va aqliy ko'nikmalarni ham rivojlantiradi.

Boshlang'ich ta'lim – shaxs shakllanishi davrining eng muhim bosqichi. Bu davr bola ong ostida olamni anglash, tasavvur va bilimlar poydevorini tiklash pallasi bo'lgani uchun ham nozik e'tibor talab etadi. Ayni shu pallada bola o'zida «o'quvchi shaxsi»ni yaratadi, maktabga va ta'lim olishga nisbatan qiziqishni, mehrni tuyadi, ilm yo'lidagi kelgusi natijalar uchun kuch to'plashni boshlaydi. Bu esa, zamonaviy pedagogika oldidagi doimiy va murakkab masala sifatida darsliklarning g'oyaviy, tarbiyaviy va ma'rifiy saviyasiga jiddiy yondashishni talab etadi. Xalq ta'limi tizimini 2030 yilgacha rivojlantirish konsepsiyasida o'qitish metodikasini takomillashtirish vazifasi belgilangan. Shunga muvofiq, darsliklarni yangilash bo'yicha muayyan ishlar bajarildi. Xususan, ilg'or xorijiy tajribalar asosida

1-4-sinf darsliklari yangidan **“4K” modeli** asosida tayyorlandi. “4K” modelidan foydalanish ko‘plab sinovlardan o‘tgan, muhimi, zamonaviy yondashuvdir. Biz avvallari bolalarning yozuviga ko‘proq e‘tibor qaratganmiz, diktantlar yozdirganmiz. Yangi tajriba bilan esa o‘quvchilarning tanqidiy fikrlashi, o‘z fikrini erkin bayon eta olishiga ko‘proq ahamiyat beriladi. Ushbu yangi zamonaviy maktab darsliklari innovasion yondashuvni taqdim etadi. Bu metodologiya bolalarning har tomonlama rivojlanishiga qaratilgan bo‘lib, to‘rt asosiy kompetensiyalarni o‘z ichiga oladi.

Kollaborasiya – darsliklar o‘quvchilarning jamoada ishlash qobiliyatini rivojlantirishga yordam beradigan tarzda tuzilgan. Bu o‘quvchilarga hamkorlik qilish, samarali fikr almashish va o‘zaro qo‘llab-quvvatlash ko‘nikmalarini o‘rganishga ko‘maklashadi.

Kommunikativlik – darsliklar o‘quvchilarning boshqalar bilan muloqot qilish qobiliyatini rivojlantirishga qaratilgan. O‘quvchilar o‘z fikrlarini aniq va ravshan ifodalash, suhbatdoshni tinglash va tushunish, ma’lumotni yetkazishda til vositalaridan unumli foydalanishni o‘rganadilar.

Kreativ fikrlash – darsliklar ijodiy fikrlash va yangilik qilish qobiliyatini rivojlantiradi. O‘quvchilar o‘z maqsadlariga erishish uchun yangi yondashuvlarni qo‘llashni o‘rganadilar, innovasion yechimlar ishlab chiqadilar va ijodiy muammolarni hal qilish ko‘nikmalariga ega bo‘ladilar.

Kritik fikrlash – ushbu metodologiya o‘quvchilarning axborotni tanqidiy baholash, o‘z fikri va mulohazalarini shakllantirish ko‘nikmalarini rivojlantirishni o‘z ichiga oladi. O‘quvchilar muammolarga analitik nuqtai nazardan yondashishni o‘rganadilar va mantiqiy fikrlash asosida o‘z nuqtai nazarini shakllantiradilar.

XULOSA

2-sinf matematika darslarida «Bir xonali va ikki xonali sonlarni qo‘shish» mavzusini o‘rgatishda interfaol metodlardan foydalanish o‘quvchilarning bilimlarini samarali tarzda o‘zlashtirishiga yordam beradi. Interfaol metodlar o‘quvchilarning darsga bo‘lgan qiziqishini oshiradi, ularni faol ishtirokchilarga aylantiradi va o‘quv jarayonini yanada jonlantiradi. Ushbu metodlar orqali o‘quvchilarga matematik tushunchalarni mustahkamlashda, masalalarni yechishda, hamda guruhlarda ishlashda ko‘nikmalarni rivojlantirishga imkon yaratadi.

«Qayta aloqa», «Mozaika», «Ayiqchani mehmon qil», «Limonlarni ter» va «Muzli interaktiv taxta» kabi metodlar o‘quvchilarga matematik masalalarni yechish jarayonida amaliy ko‘nikmalarni o‘zlashtirishda yordam beradi. Ushbu metodlar orqali o‘quvchilar o‘rganilayotgan mavzu bo‘yicha mustahkam bilimga ega bo‘lishadi, xatoliklarni tahlil qilish va tuzatish ko‘nikmalarini rivojlantiradilar.

Interfaol metodlar yordamida o‘qituvchi o‘quvchilarning bilim darajasini tezda aniqlay oladi, ularga to‘g‘ri yo‘l-yo‘riq ko‘rsatib, xatoliklarni bartaraf etishga yordam

beradi. Shu bilan birga, bu usullar o‘quvchilarning fikrlash qobiliyatlarini rivojlantiradi, turli xil muammolarni mustaqil yechish imkoniyatini yaratadi.

Xulosa qilib aytganda, interfaol metodlar «Bir xonali va ikki, uch xonali sonlarni qo‘shish» mavzusini o‘rgatishda o‘quvchilarning qiziqishini oshiradi, ularning bilimni mustahkamlaydi va darsni samarali o‘tishiga yordam beradi. Bu metodlar o‘quvchilarni bilim olishga rag‘batlantiradi va dars jarayonini jonlantiradi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Sh.M.Mirziyoyev. «Erkin va farovon demokratik O‘zbekiston Davlatini birgalikda barpo etamiz» –T.: «O‘zbekiston» 2016-y -56-b.
2. Sh.M.Mirziyoyev. «Tanqidiy tahlil, qat’iy tartib-intizom va shaxsiy javobgarlik – har bir rahbar faoliyatining kundalik qoidasi bo‘lishi kerak». –T.: «O‘zbekiston» 2017 y. -104-b.
3. N.U.Bikbayeva, R.I.Sidelnikova, G.A.Adambekova. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. (O‘rta maktab Boshlang‘ich sinf o‘qituvchilari uchun metodik qo‘llanma.) T.: «O‘qituvchi» 2010-y. -512b.
4. M.E.Jumayev, Z.G’ Tadjieva. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. (OO‘Y uchun darslik.) T.: «Fan va texnologiya» 2009-y.
5. M.E.Jumayev. Boshlang‘ich sinflarda matematika o‘qitish metodikasi. T.: O‘qituvchi. 2012-y.
7. M.E.Jumayev. «Boshlang‘ich matematika o‘qitish metodikasidan amaliy mashg‘ulotlar to‘plami». T.: O‘qituvchi 2015-y.
8. M.E.Jumayev. Bolalarda matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. (KHK uchun) Toshkent.: «Ilm Ziyoy» 2016-y.
9. M.E.Jumayev. Bolalarda boshlang‘ich matematik tushunchalarni rivojlantirish nazariyasi va metodikasi. -T.: ILM ZIYO, 2013.-232 b.
10. R. Ibragimov Boshlang‘ich sinf o‘quvchilari bilish faoliyatini shakllantirishning didaktik asoslari. Ped.fan.doktori ilmiy darajasi olish uchun yozilgan avtoreferati. –T.: 2010.- 40 b.